

De ontzuildheid nabij? Een exploratief inhoudsanalytisch onderzoek naar verzuildheid en ontzuiling van de naoorlogse geschreven pers in Vlaanderen

Bart DISTELMANS

Aspirant aan het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen aan de Vrije Universiteit Brussel

I. Verzuildheid en ontzuiling van de geschreven pers ¹

Een verzuilde maatschappij kenmerkt zich door de aanwezigheid van relatief samenhangende, min of meer van elkaar gescheiden ideologische en/of levensbeschouwelijke 'werelden' van organisatienetwerken die actief zijn in meerdere domeinen van het leven en die onlosmakelijk verbonden zijn met een politieke partij. ² Alle dagbladen behoorden onmiskenbaar tot zo'n organisatorisch zuilcomplex: de geschreven pers in Vlaanderen was van bij haar ontstaan duidelijk een (politieke) opiniepers. Hoewel zogenaamde 'opiniekranten' zoals *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard* in tegenstelling tot 'partij-' of 'vakbondskranten' zoals *De Morgen* en *Het Volk* meestal geen directe structurele verbintenis met een politieke beweging hadden, beschikten de drie traditionele families steeds over een krant die fungeerde als al dan niet officiële spreekbuis en/of zich bekende tot de christelijke, socialistische of liberale maatschappijvisie. ³

De geschreven pers werd door de politieke elites onder andere ingeschakeld in het streven naar de overkoepeling van hun doelgroep van wieg tot graf, naar de uitbreiding van de reikwijdte van de zuil en naar het bevorderen van de interne cohesie. De dagbladen hielpen de mobilisatie en de participatie van de zuil-aanhang mee mogelijk maken en werden door partijen en andere zuilactoren in meer of mindere mate beschouwd als trouwe voertuigen voor politieke boodschappen naar de eigen achterban. Illustratief in dit kader is dat de lezers tijdens verkiezingen impliciet maar ook vaak expliciet werden opgeroepen om voor de 'gewenste' partij te stemmen. Algemeen gesteld situeerde de informatietaak van de redacties zich op het gebied van een populariserende opiniering. Een openbare discussie over politieke 'issues' beperkte zich hoofdzakelijk tot het achteraf goedkeuren van de reeds gesloten compromissen. De politieke openbaarheid leek met andere woorden pas aan bod te komen nadat de zaken afgehandeld waren. ⁴

¹ 'Verzuiling' en 'ontzuiling' duiden op processen terwijl 'verzuildheid' en 'ontzuildheid' eerder een toestand uitdrukken.

² Het gaat hier om een ruime en flexibele 'verzuildheidsdefiniëring' die toelaat in België drie zuilen te onderscheiden ondanks hun verschillen in sterkte, grootte, graad van integratie, bindingselement en dergelijke meer. Voor meer informatie over de centrale elementen die deze beschrijving kenmerken, zie de werken van auteurs als J. BILLIET, A. VAN DEN BRANDE, K. DOBBELAERE, S. HELLEMANS, L. HUYSE, J.P. KRUYT, R. LAERMANS, S. ROKKAN en E. WITTE.

³ L. DE WINTER, De partijpolitisering als instrument van de participatie. Een overzicht van de ontwikkeling sinds de Tweede Wereldoorlog. *Res Publica*, 1981, 23, 1, p. 101.

⁴ J. KLEINNIJENHUIS en O. SCHOLTEN, Veranderende verhoudingen tussen dagbladen en politieke partijen. *Acta Politica*, 4, 1989, p. 436.

Gedurende vele decennia was de politiek-ideologische identificatie van uitgevers en journalisten min of meer een vast gegeven. Afhankelijk van de eigendomsstructuur van de dagbladen weerspiegelden de persoonlijke banden tussen kranten en partijen zich iets meer of minder openlijk. Ze waren het duidelijkst zichtbaar bij *Het Volk* - tot voor enkele jaren eigendom van de christelijke arbeidersbeweging - en bij de socialistische bladen als *Vooruit*, *Volksgazet* en *De Morgen*, waarvoor de Socialistische Gemeenschappelijke Actie steeds als geldschietter heeft gefungeerd. Dankzij de zogenaamde 'interlocking directorates' konden voor buitenstaanders niet altijd waarneembare informatie-uitwisselingen en professionele of logistieke steunbetuigingen plaatsgrijpen. Onder meer wegens de propagandistische activiteiten die de (partij)pers verzorgde, trok men bovendien voornamelijk partijloyale journalisten aan. De pers was dus slechts schijnbaar onafhankelijk: de sterke politieke bevoogding fungeerde als onderdeel of verlengstuk van het partijstelsel.⁵

De grote transformaties in de tweede helft van de jaren '60 als 'individualisering', 'laïcisatie' en 'secularisering' - te vatten onder of uitmondend in 'ontzuiling' - waren de uitdrukking van een aantal interagerende processen en hadden tevens hun weerslag in de dagbladwereld.

Onder meer het individualiseringsproces blijkt verantwoordelijk voor het doorbreken van de exclusieve zuillidmaatschappen, wat zich onder andere liet vertalen in alsmaar pluriformer wordende lezerskringen.⁶ Geleidelijk aan opteerden (nog) minder lezers voor een bepaalde krant vanuit politiek-ideologische overwegingen en werd een sterke (inhoudelijke) band tussen dagblad en zuil alsmaar minder geapprecieerd. Het kiezen van een dagblad dat beantwoordde aan een specifieke interesse en smaak, los van een (partij)politieke overtuiging werd, rudimentair gesteld, de regel.⁷ 'Volledigheid', 'representativiteit' en 'objectiviteit' werden bij de beoordeling van nieuws, per dagblad beschouwd, sleutelwoorden. Een meerderheid van lezers - en journalisten - lijkt zich vandaag dan ook uitdrukkelijk te verzetten tegen het openlijk belijden van de bevoorrechte relatie tot een partij, vakbeweging of zuil in het algemeen.

Onder invloed van en/of tegen de achtergrond van met elkaar in verband staande tendensen en processen als de maatschappelijke ontzuiling, de structurele depolitisering (het verdwijnen van partij- en vakbondskranten) en het commercia-

5 D. BILTEREYST en R. VAN GOMPEL, Pers op zoek naar burger en consument. Bedenkingen bij de nieuwe civieke journalistiek in Vlaanderen. *Samenleving en politiek*, 5, 4, 1998, p. 6.

6 'Individualisering' betekent in de eerste plaats de relativisering van alle traditionele waarden en normen. Ook staat het begrip voor de overtuiging dat er op velerlei gebieden van het leven een gamma van mogelijkheden openligt en dat het individu hieruit in principe zelf moet kunnen kiezen. Zie: R. LAERMANS, Van verzuild volk naar ontzuild individu. Culturele ontwikkelingen in het naoorlogse Vlaanderen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 81, 2, 1990, p. 130.

7 Dit betekent echter niet dat de keuze voor een dagblad niet meer gedeeltelijk kan bepaald worden door de zogenaamde zuiloriëntatie van het publiek. Vooral bij de oudere cohorten kunnen levensbeschouwelijke of ideologische overwegingen nog steeds meespelen. Vanuit dit oogpunt beschouwd wekt het dan ook geen verwondering dat op de voorpagina van een dagblad als *De Standaard* tot onlangs het logo van de IJzertoren, AVV/VVK ('Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus') aanwezig was. Zie: E. DE BENS, *De pers in België*. Tielt, Lannoo, 1997, p. 279.

liserings- en concentratiefenomeen werden de vroeger zeer hechte personele banden tussen de politieke partijen of vakbondsorganisaties en de 'aanleunende' dagbladen opgeheven.⁸ De hoofdredacteur woont bijvoorbeeld niet langer de dagelijkse vergaderingen van het algemeen bestuur van de partij bij. Het op elkaar afstemmen van claims, acties en ideologische opties lijkt vandaag niet meer of alleszins in veel mindere mate plaats te grijpen. Rudimentair gesteld lijken 'vriendschappen' tussen dagbladen en partijen te hebben plaatsgemaakt voor zuiloverschrijdende, persoonlijke 'banden' tussen individuele journalisten en politici.

In het bijzonder naarmate de professionalisering van de journalistieke sector zich doorzette, is het politiek activeren van burgers en hen winnen voor bepaalde standpunten en ideeën een erg controversiële functie geworden.⁹ De informatiefunctie maar ook - onder invloed van de commercialisering - de ontspanningsfunctie van de media werden alsmear belangrijker. Dit ten nadele van functies als propaganda, opiniering en beïnvloeding.¹⁰ In het verlies van het karakter van de kranten als bewegingsorganisaties speelt naast de maatschappelijke ontzuiling ook het fundamentele gegeven dat een dagblad naast een geestesproduct steeds prominenter is gaan functioneren als een economisch goed, als een consumptieproduct tussen vele anderen. In de kapitalistische warenproductie bestaan er immers geen 'linkse' of 'rechtse' producten maar enkel producten met een ruilwaarde. Vermits dagbladen in de eerste plaats commerciële producten zijn, ligt hun macht in de huidige maatschappelijke context dus veel minder dan vroeger in het openlijk presenteren van een welbepaalde (partijpolitieke) ideologie in publieke stellingnamen. Globaal beschouwd lijkt het vandaag dan ook zeer moeilijk om een duidelijke politiek-ideologische lijn uit de berichtgeving van de verschillende dagbladen af te leiden.

Beschouwd tegen de achtergrond van onder meer concentratie- en structurele depolitiseringsstendensen, het commercialiseringsproces, het pluriformer worden van de lezerskringen, het doorknippen van de personele en structurele banden tussen dagblad en zuil en de nieuwe verlangens van lezers onder invloed van maatschappelijke ontzuilingsprocessen, werd het bijvoorbeeld alsmear minder 'interessant' of vanuit economisch oogpunt zelfs 'onaanvaardbaar' om steeds dezelfde ideologische stroming in een positief of negatief daglicht te stellen.¹¹ Net op dergelijke wijzigingen in de berichtgeving gaat dit artikel dieper in.

II. Inhoudsanalytisch onderzoek

Via een beperkt inhoudsanalytisch onderzoek, comparatief en historisch van aard, werd getracht vrij concrete, openlijke (partijpolitieke) verzuildheid en ont-

8 Opgemerkt kan alleszins worden dat het verdwijnen van de bevriende dagbladen uit de zuilcomplexen het structurele overleven van de zuilen volstrekt niet lijkt te bedreigen: ideologie of levensbeschouwing en de uitdraging ervan kunnen vandaag immers min of meer afgeschreven worden als zuilbestendige factoren.

9 E. WITTE, *Media en politiek*. Brussel, VUBPRESS, 1993, p. 122-123.

10 L. DE WINTER, *o.c.*, p. 102.

11 Kleinnijenhuis en Scholten tonen aan dat de kleur en omvang van de berichtgeving over politieke aangelegenheden voor de hedendaagse dagbladen van minimale invloed zijn op hun lezersaantal. Zie: J. KLEINNIJENHUIS en O. SCHOLTEN, *Veranderende verhoudingen tussen dagbladen en politieke partijen*. *Acta Politica*, 4, 1989, p. 445-449.

zuiling van de berichtgeving in de Vlaamse pers op te sporen.¹² In concreto worden evoluties aangegeven in de 'afstand' of de mate van 'nabijheid' tussen de kranten en zuilactoren, in het bijzonder de politieke partijen.

Er werd van uit gegaan dat de regelmatig terugkerende - en dus comparatief interessante - gevoels- en conflictgeladen regeringformaties, die telkens volgens een welbepaald stramien met soortgelijke hoofdrolspelers verlopen, een vrij 'gevoelige' invalshoek zijn om de partijdigheid van de berichtgeving op het spoor te komen. Daarom werd geopteerd voor de analyse van artikels - zowel editoriaal (integraal) als informatieve berichtgeving (kop en lead) - die handelen over enkele nationale/federale regeringsvormingen. Een aanwijzing dat deze uitgangsgedachte niet uit de lucht gegrepen is, geeft Rooij. Deze auteur benadrukte in 1965 dat tijdens kabinetformaties in Nederland, "vrijwel elke richtingkrant alleen bij de eigen geestesverwanten op bezoek schijnt te gaan" om informatie te verzamelen en dat tijdens deze periode "journalisten in hun, uiterlijk feitelijke, informatie klaarblijkelijk moeilijk tussen feiten en wensen, tussen nieuws en commentaar weten te scheiden".¹³

Zowel de politieke geschiedenis in het algemeen, de maatschappelijke ontzuilingsevolutie in het bijzonder als de - structurele - transformaties bij de diverse dagbladen zelf maar ook de eigenlijke gebeurtenissen tijdens de formaties werden in rekening gebracht om tot een beperkte keuze van drie periodes te komen: juni 1958, november-december 1981 en mei-juni 1995. Beslist werd om de berichtgeving van vijf Nederlandstalige dagbladen onder de loep te nemen: *Volks-gazet/De Morgen*, *De Standaard*, *Het Volk* en *Het Laatste Nieuws*, respectievelijk geassocieerd met de socialistische partij, de rechter- en linkervleugel van de katholieke of christen-democratische partij en de liberale partij.¹⁴

Via een actoren- en thema-aandachtsanalyse (de mate waarin en wijze waarop aandacht besteed wordt aan (zuil)actoren enerzijds en al dan niet zuilgebonden thema's anderzijds) en een beoordelingsanalyse (de mate waarin (zuil)actoren het onderwerp zijn van goed- of afkeuringen) wordt de link gelegd met inhoudelijke (partijpolitieke) verzuildeheid en ontzuiling. Het spreekt voor zich dat systematisch wordt gespeurd naar stramiën en dat vraagtekens geplaatst worden bij de evolutie, zin of richting en kracht van de vaststellingen.

Vanuit de veronderstelling dat via de boodschap en door de manier waarop deze wordt verzonden de bedoeling of identiteit van de zender tot uitdrukking komt, is de mate waarin en de wijze waarop een krant aandacht besteedt aan wel-

12 Onder andere de geringe diversiteit in tekstsoorten, de interessante maar al bij al eenzijdige invalshoek, het kleine aantal ontlede periodes en de vrij rudimentaire analyse-techniek maken het onmogelijk om het complexe onderwerp in zijn totaliteit te vatten. Desondanks kunnen reeds enkele interessante tendensen worden gepresenteerd.

13 M. ROOIJ, Verzuiling en de pers. Is de Nederlandse pers verzuild? In: GIELEN, J.J., VAN GORKUM P.H., KRUIJT J.P., e.a., *Pacificatie en de zuilen*. Meppel, Boom, 1965, p. 91.

14 Voor de politiek-ideologische profielen van deze dagbladen, zie onder meer E. DE BENS, *De Pers in België*. Tielt, Lannoo, 1997, 480 p.; L. BOONE, Twee kanttekeningen bij verleden, heden en toekomst van de Belgische dagbladpers. *Massacommunicatie*, 1, 1, 1972, p. 21.; T. LUYKX, De opinierichtingen in de Belgische dagbladpers. *Res Publica*, 7, 2, 1975, p. 223-244 en E. VANDEWALLE, De dagbladpers in Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 13, 3, 1970, p. 56-76.

bepaalde actoren of thema's volstrekt geen neutrale aangelegenheid. Wat de beoordelingsanalyse betreft, wordt er van uitgegaan dat het systematisch en duidelijk vaker goedkeuren van die actoren die behoren tot de zuil waar het dagblad bij aanleunt een aanwijzing is voor het bestaan van een zekere betrokkenheid van het dagblad bij deze zuil(actoren). Voor de geuite afkeuringen geldt uiteraard de omgekeerde redenering. Systematisch worden 'rangordes' vergeleken. Zo krijgt de actor die in absolute cijfers bijvoorbeeld het meest aanwezig was in een bepaalde krant of voor wie de meeste goedkeuringen bestemd waren 'rangorde één'. Op deze wijze werden 'rangordelijsten' opgemaakt en kunnen de dagbladen in een comparatief perspectief worden geplaatst. In deze bijdrage worden een aantal tabellen weergegeven waarin de actoren of thema's in relatie tot de mate waarin ze aandacht genoten of het onderwerp van goed- en afkeuringen waren, zijn in ondergebracht. Meer concrete informatie over het opzet en de operationalisering van het onderzoek is terug te vinden in de bijlage.

III. Verzuildheids- en ontzuilingsuitingen in de berichtgeving van 1958, 1981 en 1995

A. 1958: dagblad en zuil(partij) trekken aan één lijn in het levensbeschouwelijk conflict

In 1958 komen de zeer hechte banden tussen zuil en dagblad duidelijk tot uiting in de berichtgeving. Kranten zijn in deze periode trouwe medespelers in de allesoverheersende levensbeschouwelijke strijd. Sterker nog: dagbladen en partijen lijken min of meer met elkaar verstrengeld en voeren als het ware lastercampagnes tegen hun ideologische tegenstanders. De strijd tussen de twee kampen - het 'linkse kartel' versus de 'katholieken' - lijkt in 1958 als het ware belangrijker dan de regeringsformatie zelf: het levensbeschouwelijke conflict op zich, en in mindere mate het onderwerp van het gevecht - nl. de onderwijsproblematiek - is in deze periode bepalend.

1. De gebeurtenissen tijdens de regeringsformatie

De regeringsformatie van 1958 stond geheel in het teken van de schoolstrijd, ondanks het lanceren door de CVP - misschien als bliksemafleider - van een zogenaamd "Sleutelplan van economische voorspoed". Het wekt dan ook geen verwondering dat het onderwijsthema in alle dagbladen met ruime voorsprong de meeste aandacht geniet. Opvallend in dit kader is dat net Van Eynde, hoofdredacteur van *Volksgazet* en ondervoorzitter van de socialistische partij, de economische problematiek geheel uit de weg gaat.¹⁵ Dit in tegenstelling tot *De Standaard* en (zelfs) *Het Volk* waar de band met de CVP onder meer duidelijk tot uiting komt door de hoge mate van aandacht voor Eyskens "Sleutelplan". Het lijkt er op dat zowel deze kranten als de katholieke partij door een aantal economische onderwerpen in de belangstelling te brengen een breuk willen forceren tussen liberalen en socialisten (zie tabel IV).

¹⁵ Opvallend is dat *Het Laatste Nieuws* het wél durft te hebben over de slechte economische toestand waarin het land zich bevindt. Hierbij moet echter worden vermeld dat de krant - net zoals de katholieken - de socialisten (voornamelijk de Waalse socialisten en vakbondsleider Renard) hiervoor verantwoordelijk acht en dus de liberalen buiten schot houdt.

Van Acker kon zijn verkiezingslogan ("Geen avonturen - Van Acker moet voortbesturen") niet waarmaken. De CVP van Lefèvre, die het linkse 'kartel' zo snel mogelijk wenste te vernietigen, trad als enige overwinnaar uit de bus: ze behaalde net geen volstrekte meerderheid in de Kamer (104 zetels) die ze evenwel wél behaalde in de Senaat. De socialisten hielden vrij goed stand (84 zetels) en de liberalen die zich weinig of niet gemanifesteerd hadden tijdens de verkiezingen, verloren een viertal zetels zodat ze er slechts 21 overhielden.

Zonder CVP was met andere woorden geen regering mogelijk. Noch socialisten, noch liberalen wilden sloop gaan met de katholieken, tenzij eventueel in een driepartijenregering. Nadat de CVP'er De Schrijver het terrein had verkend, werd Gaston Eyskens door de koning tot formateur benoemd. Zowel de socialisten als de liberalen verwierpen echter zijn voorstellen zonder ooit constructief te hebben deelgenomen aan het formatiegesprek. Eyskens vormde dan maar een minderheidsregering die door twee dissidente liberalen en een eenmansfractie van de Volksunie werd gedoogd omdat de katholieken een compromisoplossing inzake het schoolconflict in het vooruitzicht hadden gesteld. Tijdens de daaropvolgende zomervakantie werd de basis gelegd voor het schoolpact en toen hierover een principieel akkoord bereikt bleek, werd de regering verruimd met de liberalen.¹⁶

2. *Het editoriaalpercentage: beduidend voor het 'gedrag' van de partijen tijdens de formatie*

Globaal beschouwd wijden alle dagbladen het dagelijkse hoofdartikel - waaruit de politieke lijn van een krant in principe het duidelijkst blijkt - gedurende enkele weken vrij systematisch aan de gebeurtenissen van de regeringsformatie. De discrepantie tussen het editoriaalpercentage van *Het Laatste Nieuws* en dat van de overige dagbladen (zie tabel I) kan in verband gebracht worden met het 'gedrag' van de diverse partijen: zowel tijdens de verkiezingsperiode als tijdens de regeringsformatie stellen de - verliezende - liberalen, in tegenstelling tot katholieken en socialisten, zich immers behoedzaam, enigszins afzijdig en passief op. Het lijkt er op dat *Het Laatste Nieuws* de overige dagbladen een duchtig potje verbaal laat vechten en zelf vanuit de coulissen het levensbeschouwelijke steekspel gadeslaat. De afstandelijke, passieve houding van deze krant en de liberale partij enerzijds en de polariserende houding van de overige dagbladen en partijen anderzijds blijkt tevens uit het verschil tussen de dagbladen in de mate waarin en de wijze waarop afkeuringen en goedkeuringen worden geuit (zie tabel III). Het is aannemelijk dat onder andere door het geringe aantal beoordelingen en de min of meer ruime aandacht voor de economische problematiek (zie tabel IV) *Het Laatste Nieuws* haar lezers als het ware tracht voor te bereiden op de roomsblauwe regering die een half jaar later zal gevormd worden.

¹⁶ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*. Brussel, VUBPRESS, 1997, p. 269 en H. DE RIDDER, *Vijftig jaar stemmenmakerij*. Gent, Uitgeverij Scoop, 1999, p. 44.

TABEL I

Bezetting editoriaalen (100% = elke dag van de regeringsvorming
één editoriaal i.v.m. de formatie)

<i>Volksgazet (VG)</i>	+++ (+)	80 - 100 % = ++++
<i>De Standaard (DS)</i>	++ (+)	60 - 79 % = +++
<i>Het Laatste Nieuws (HLN)</i>	+ (+)	40 - 59 % = ++
<i>Het Volk (HV)</i>	+++ (+)	20 - 39 % = +

Aan te stippen valt dat onder andere het intensieve en trouwens vaak zeer strijd-bare dagelijkse opinieren de betrokkenheid van de dagbladen in het formatie-beraad garandeert of vergroot en hen - enigszins met uitzondering van *Het Laatste Nieuws* - tot fundamentele spreekbuizen of medespelers maakt. In dit opzicht kan er op gewezen worden dat de dagbladen in hun kolommen veelvuldig aandacht besteden aan de visies en standpunten van de 'niet eigen pers', zoals uit tabel II duidelijk blijkt. Soms lijkt het erop dat het formatieberaad tussen de diverse hoofdredacteuren, in het bijzonder die van *Het Volk* (Van Cauwelaert) en *Volksgazet* (Van Eynde), wordt gevoerd. In 1958 blijkt maatschappelijke verzuuldheid zich alleszins te uiten door rivaliserende netwerken van communicatiemediën.

3. *Het aandachtspatroon: fixatie op de levensbeschouwelijke tegenstander*

Hoewel misschien het omgekeerde zou verwacht worden, vindt men in alle dagbladen een systematisch grotere aandachtsbesteding aan de actoren die niet behoren tot de zuil waar de krant bij aanleunt.¹⁷

Een voorbeeld: in de hoofdartikelen van *Volksgazet* behaalt de socialistische partijleiding (Buset: 18-20) een relatief lage score, kan de liberale partijleiding (Destenay: 12-16) rekenen op een matige belangstelling en geniet de katholieke partijleider (Lefèvre: 7) - op levensbeschouwelijk vlak de grootste tegenstander van de socialisten - duidelijk de meeste aandacht (verticaal). Bovendien valt op dat de diverse partijleiders systematisch meer aandacht krijgen in de dagbladen die niet behoren tot de strekking waar de partijleider toe behoort (horizontaal). Tabel II, die onder meer de rangordes van de partijen en hun partijleiders presenteert, is representatief voor dit algemene 'patroon van 1958'.¹⁸ Het lijkt er dus op dat,

17 Dit enerzijds in vergelijking met de mate van aandacht in de berichtgeving voor soortgelijke actoren van de zuil waarmee het dagblad wél wordt geïdentificeerd (verticale vergelijking) en/of anderzijds in vergelijking met de aanwezigheidsintensiteit van dezelfde actoren in de berichtgeving van de andere dagbladen (horizontale lijn). Merk op dat in deze regeringscrisis geen enkele partij - zoals in 1981 en 1995 wél het geval is - 'uitgesloten' wordt uit het formatieberaad. Dit houdt in dat het belang van de rol die de actoren spelen in het formatieberaad in deze periode van minimaal belang is om aandachtsscores te verklaren.

18 Het weze duidelijk: hoe hoger de rangordcijfers in de tabel, hoe lager de desbetreffende actoren in de aandachtsrangordelijst staan. De rangordes drukken dus geen absolute mate van aandacht uit. Het is best mogelijk dat dagblad A, in vergelijking met dagblad B, in absolute cijfers meer aandacht besteedt aan een bepaalde actor terwijl die actor veel lager staat in rangorde in krant A dan in dagblad B. In feite gaat het hier dus om 'aan-

enkele uitzonderingen terzijde gelaten, de gehechtheid van de kranten aan een welbepaalde zuil in 1958 duidelijk tot uiting lijkt te komen door zogenaamde tegenstanders kwantitatief in de schijnwerpers te plaatsen.¹⁹

TABEL II

Rangordes actoren: het patroon van 1958 (scores editoriaal/scores artikels)²⁰

	VG	DS	HLN	HV
katholieke partij	1/3-5	3/5	1/2	1/4
liberale partij	4/6	2/3	3/3	4/3
socialistische partij	3/3-5	1/2	2/4	2/2
Lefèvre (kath.)	7/8	16-23/10-11	5/8	13/10
Destenay (lib.)	12-16/10	8-9/7	-7	9/9
Buset (soc.)	18-20/7	4-5/4	13-25/6	5/7
katholieke pers ²¹	10-11/16	-/-	-/-	32-52/-
liberale pers	26-40/-	-20-33	-/-	22-25/14-45
socialistische pers	-/-	11/20-33	-/-	17-21/14-45

Naast dit polariserende aandachtsmodel is ook de wijze waarop de actoren worden beoordeeld zeer kenmerkend voor de partijdigheid van de dagbladen in 1958.

dachtsbelangrijkheid'. Het gebeurt regelmatig dat een aantal actoren dezelfde score behalen. Wanneer bijvoorbeeld twee actoren een identieke score behalen en het gaat om de eerste twee actoren in de rangorde-lijst dan wordt hun score als volgt genoteerd: 1-2. Voor de overige tabellen gelden dezelfde bemerkingen.

19 Wat de zogenaamde uitzonderingen betreft, kan er op gewezen worden dat alle dagbladen sporadisch meer aandacht besteden aan 'eigen zuilactoren' - een berichtgevingskenmerk dat in de volgende periodes duidelijker tot uiting komt - ondanks het gegeven dat deze actoren in vergelijking met soortgelijke actoren die eveneens in het dagblad aanwezig zijn of dezelfde actoren, aanwezig in de andere dagbladen, niet of nauwelijks een fundamentele rol spelen in de regeringsvorming. In bovenstaande tabel valt bijvoorbeeld op dat in *Het Volk* (editorialen) de katholieke partij hoger gerangschikt staat dan de overige partijen. Nogmaals, het gaat hier om uitzonderingen op het globale beeld.

20 De gepresenteerde lijst is volstrekt niet exhaustief maar geeft wel een goed beeld van het 'patroon van 1958'. Een aanzienlijk aantal actoren (vakbonden, vakbondsleiders, partijprominenten, partijkiezers, gezin, arbeiders,...) wordt niet gepresenteerd omwille van een aantal deels samenhangende redenen als de kwantitatieve beperktheid van dit artikel, de relatief onbelangrijke rol van deze actoren in het formatiebeeraad of hun nauwelijks meerwaarde biedende bijdrage inzake het globale beeld. Deze opmerking geldt voor alle gepresenteerde tabellen.

21 De etiketten katholieke, liberale en socialistische pers omvatten onder andere volgende dagbladen: *De Standaard*, *Gazet van Antwerpen*, *La Libre Belgique*,..., (kath.), *Het Laatste Nieuws*, *De Nieuwe Gazet*,..., (lib.) en *Vooruit*, *Volksgazet*, *La Wallonie*,..., (soc.).

4. De beoordelingen: een zwart-wit afbeelding

Opvallend is dat in alle dagbladen de actoren die behoren tot de zuil waar het dagblad bij aanleunt duidelijk veel intensiever en veel frequenter goedkeuringen genieten dan de andere (zuil)actoren. Verder valt op dat slechts uitermate sporadisch positieve commentaar wordt gegeven aan 'niet eigen zuilactoren'.

Wat de afkeuringen betreft, is het duidelijk dat 'eigen zuilactoren' zelden of nooit afgekeurd worden. Ook de milde behandeling van de toekomstige of de ex-regeringspartner van de partij waarmee het dagblad wordt geïdentificeerd, is tekenend. Dit alles neemt niet weg dat in alle dagbladen de verzuimdheid van hun berichtgeving in 1958 duidelijk tot zeer duidelijk tot uiting komt door het overmatig bekritisieren van 'niet eigen zuilactoren'. Tabel III, waarin de rangordes van een aantal significante actoren worden weergegeven, illustreert deze bevindingen. Een derde wijze waaruit blijkt dat de dagbladen in 1958 intens betrokken zijn bij de houdingen en posities van 'eigen zuilactoren' is de thematiek die zij aansnijden. Globaal beschouwd worden alle mogelijke onderwerpen - het onderwijsthema voorop - die conflictstof bieden, in 1958 ten tonele gevoerd.

TABEL III

Rangordes actoren goedkeuringen (+) en afkeuringen (-) (scores editoriaal)

	VG(+)	VG(-)	DS(+)	DS(-)	HLN(+)	HLN(-)	HV(+)	HV(-)
katholieke partij	3-5	1	1	9-16		2	1	
liberale partij	6-13		4-12	6	1		6-13	3
socialistische partij	2	10-13		1			4	1
reg. Van Acker IV	1			2				4
De Schrijver (kath.)		5						
Eyskens G. (kath.)	6-13	2	2				5	
Van Acker (soc.)	3-5			5				
Kerk ²²	6-13	3					6-13	
katholieke pers		4						
liberale pers								9-14
socialistische pers				7-8				9-14

5. De thematiek: ten dienste van de 'eigen zuil partijen'

Eerder kwam reeds gedeeltelijk tot uiting dat de al dan niet aan bod komende thema's - en de rangordes waarin ze zich eventueel bevinden - in 1958 zonder veel moeite in verband kunnen gebracht worden met de visie, strategie of uitgangspunten van de partij, vakbond of zuil in het algemeen waar het dagblad bij aanleunt of dat ze alleszins passend zijn binnen het zogenaamde globale ideologisch profiel van de krant.

Naast de afwezigheid van de economische problematiek en het uiten van angst voor of afkeer van een - door de overwinning van de katholieken - op stapel staande belastingverhoging - een thema dat *Het Volk* uit de weg gaat - in *Volksgazet* is tevens betekenisvol dat in de alinea's waar het onderwerp 'belastingen' wordt aangesneden de socialistische partij en de katholieke zuilactoren, respectievelijk in *De Standaard* en *Volksgazet*, niet aan bod komen. Dit geldt eveneens voor het thema 'begroting en staatsschuld' wat *De Standaard* betreft.

TABEL IV

Rangordes belangrijkste thema's: scores editoriaal (ed) en artikels (ar) ²³

	VG ed	VG ar	DS ed	DS ar	HLN ed	HLN ar	HV ed	HV ar
begroting en staatsschuld			4					
belastingen	2		6		3-6			
defensie	3		5					
economie algemeen			2		2	2	2	
onderwijs	1		1	1	1	1	1	1
sociale zaken algemeen	4		3		3-6		3	2
sociale zekerheid algemeen							4	
werkgelegenheid					3-6		5	

Op meer indirecte wijze is ook bijvoorbeeld de aandacht van de christelijke arbeiderskrant *Het Volk* voor de 'sociale zekerheidsproblematiek' en het in wat mindere mate profileren van de sociale -/arbeidersthemas tot voordeel van de economische problematiek in *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* opvallend. Merk ten slotte op dat uit het themapatroon van de diverse kranten duidelijk naar voren komt dat de coalitie van na de schoolvrede zal voortspruiten uit een gezamenlijke economische bekommernis.

22 De afkeuring voor de Kerk in *Volksgazet* vloeide rechtstreeks voort uit het gegeven dat de katholieke partij een extra ruggesteun kreeg van de bisschop van Brugge, monsieur De Smedt. Die liet namelijk één week voor de verkiezingen een brief voorlezen in zijn bisdom om zijn parochianen aan te zetten voor de CVP te stemmen.

23 Zeer veel voorkomende thema's als 'politiek handelen regeringsvorming', 'politiek handelen algemeen' en 'politiek handelen verkiezingen' worden niet opgenomen omdat ze in alle dagbladen steeds ongeveer dezelfde (hoge) score behalen. Deze opmerking geldt voor alle periodes.

B. 1981: een erg partijdige berichtgeving, slechts sporadisch tekens van ontzuiling

Partijdigheid uit zich in deze periode op een ietwat latenter niveau in de berichtgeving aangezien zuilgebondenheid niet altijd meer een verklaringsfactor kan vormen voor de zich voordoende actoren- en thema-aandachtspatronen. Dit neemt niet weg dat tekens van een ontzuiling ten gronde eerder sporadisch aanwezig zijn.

1. De gebeurtenissen tijdens de regeringsformatie

De verkiezingen van november 1981 stonden geheel in het teken van de budgettaire en sociaal-economische problematiek. De CVP kampte met een vertrouwenscrisis omdat de indruk was gewekt dat de socialisten - de socialistische vakbond van Debusse in het bijzonder - de opeenvolgende regeringen te veel gedomineerd hadden. De campagne van de partij draaide rond het zogenaamde JET-plan: "Jeugd, Economie en Toekomst". De liberalen mikten op de slechte budgettaire toestand met de slogan "Niet U, maar de staat leeft boven zijn stand!". De SP afficheerde "Zekerheid, Werk en Vrede". Toch schenkt *De Morgen* in de hoofdartikels echter nauwelijks aandacht aan het werkloosheidsprobleem (zie tabel V). Of de krant de socialisten wilde beschermen door geen olie op het door katholieken en liberalen gestookte vuur te gooien - *De Standaard* brengt SP en PS vaak in verband met de werkloosheid - is moeilijk te beantwoorden.²⁴

De uitslag van de al bij al matte campagne was 'historisch': samen hadden de christen-democraten slechts 61 zetels over (21 zetels verlies, waarvan 14 aan Vlaamse zijde) of net zoveel als de socialisten. Grote winnaars waren de liberalen die samen vijftien zetels wonnen, zes voor de PVV en negen voor de PRL. De socialisten boekten drie zetels winst in Wallonië en handhaafden het status-quo in Vlaanderen maar gingen er procentueel lichtjes op achteruit. De VU won zes zetels en was daarmee van het Egmontrauma verlost. ECOLO en AGALEV sleepen elk twee zetels in de wacht.²⁵

Formateur Herman Vanderpoorten (PVV) constateerde al gauw dat de socialisten een samengaan met de liberalen van de hand wezen. Zij wensten de aftredende coalitie voort te zetten hoewel na verloop van tijd duidelijk werd dat de PS een oppositierol verkoos. De socialisten uitten vooral hun vrees voor de in hun ogen nefaste combinatie sociale zaken/liberalen. Het is dan ook niet toevallig dat in *De Morgen* het thema 'sociale zaken' een zeer hoge score behaalt en dat net als in *Het Volk* vooral de liberalen met dit onderwerp in verband worden gebracht. In *De Morgen* wordt net zoals in *Het Volk* maar in tegenstelling tot *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* 'begroting en staatsschuld', een thema waar de socialisten niet mee worden geïdentificeerd, veel minder belangrijk geacht dan 'sociale zaken' (zie tabel V).

²⁴ Ondanks het 'plan Spitaels' en Claes als minister van economische zaken was men er niet in geslaagd om de werkloosheid terug te dringen.

²⁵ H. DE RIDDER, *Veertien campagnes: verkiezingen 1946-1985*. Brussel, *De Standaard*, 1986, p. 79-84.

TABEL V

Rangordes belangrijkste thema's: scores editorialem (ed) en artikels (ar) ²⁶

	DM ed	DM ar	DS ed	DS ar	HLN ed	HLN ar	HV ed	HV ar
belastingen	3 ²	4 ³	7	7	4 ³	4-5 ³	8	5-6 ³
begroting en staatsschuld	6-8	5-7	2 ²	3 ³	2 ²	3 ³	5 ³	
economie algemeen	1 ¹	2 ¹	1 ¹	1 ¹	1 ¹	1 ¹	1 ¹	1 ¹
muntoperaties	4 ²		6 ³			8	7	
sociale zaken algemeen	2 ¹	1 ¹	3 ²	2 ²	3 ³	2 ²	3 ²	2 ²
sociale zekerheid algemeen	6-8	5-7	8	4		6	4 ²	4 ²
staats hervorming	5 ³	3 ²	4 ³	6		7	6	3 ²
werkgelegenheid		5-7	5 ³	5	5	4-5 ³	2 ²	5-6 ³

De drie dagbladen, overeenkomend met de drie partijen die een coalitie gaan vormen, lijken 'begroting' maar ook 'sociale zaken' in meer of mindere mate als een topprioriteit te beschouwen. Blijkbaar wenst *Het Volk* de linkerzijde van de CVP te overtuigen van het nut van gezonde staatsfinanciën, een onderwerp waar Martens positief en de PS negatief mee in verband worden gebracht. ²⁷ Ondanks de houding van de socialisten pleitte De Croo (PVV) ondertussen voor de vorming van een paarse regering. De liberale partijen wensten echter een coalitie te vormen met de christen-democraten. De PSC koos aanvankelijk - vrij resoluut - voor de oppositie maar even later sprak de rechtervleugel van de partij zich uit voor een rooms-blauwe regering. Naarmate de verkiezingsnederlaag in de CVP beter verteerd raakte, werd steeds meer de nadruk gelegd op het 'beleidskarakter' van de partij. Nadat Martens geweigerd had een regering te vormen, omdat naar zijn mening in deze fase van de regeringsvorming de vorming van een regering met de liberalen te veel spanningen zou veroorzaken tussen ACW en CVP en binnen de PSC, testte formateur De Clercq deze regeringsformule wél uit. Hoewel de PSC niet wenste deel te nemen aan de onderhandelingen verklaarde voorzitter Vanden Boeynants zich toch bereid om enkele dagen te onderhandelen. Het PSC-hoofdbestuur verwierp echter het tot stand gekomen voorstel, Vanden Boeynants nam ontslag en De Clercq gaf zijn formatieopdracht terug. Vervolgens trachtte Nothomb vrij onhandig en tevergeefs een klassieke driepartijenregering

²⁶ De kleine cijfers nuanceren de rangorde-cijfers. Een voorbeeld: In de editorialem van *De Morgen* heeft het thema 'economie algemeen' rangorde 1. Aan het onderwerp 'sociale zaken algemeen' werd rangorde 2 toegekend. De kleine cijfers (voor beide thema's het cijfer 1) wijzen er op dat het verschil tussen beide rangordes in werkelijkheid niet zo groot is. Tussen deze thema's en de onderwerpen 'muntoperaties' (rangorde 2) en 'belastingen' (rangorde 3) die het kleine cijfer 2 meekregen is er dan weer wél een duidelijke 'afstand'. Opgemerkt moet tevens worden dat vooral in *Het Laatste Nieuws* het moeilijk is om een directe band tussen partij en dagblad via een thema-aandachtsanalyse op het spoor te komen. Wél is het vrij duidelijk dat *De Morgen* en *het Volk* enerzijds en *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* anderzijds zich respectievelijk aan de arbeid- en kapitaalpool van de sociaal-economische as bevinden.

²⁷ Verzuimdheid laat toe een loyale aanhang te bewaren en bewijst zeker de christen-democraten, in het bijzonder in periodes waarin het sociaal-economische conflict domineert, nuttige diensten. Het lijkt er op dat *Het Volk* in 1981 in zekere zin haar arbeiders-identiteit wat verloochent om de eenheid in de partij en de katholieke zuil te bewaren.

op de been te brengen. De hoge score in *De Morgen* voor 'belastingen' en 'muntoperaties' vloeit gedeeltelijk voort uit het gegeven dat Nothomb zich spiegelde aan Van Zeeland en zijn vooroorlogs kabinet (zie tabel V). Na dit intermezzo aanvaardde Martens het formatieerschap en streefde naar de vorming van een rooms-blauwe regering. Het formatieberaad werd op minder dan een week afgerond.²⁸

2. Wanneer het 'belang' van de actoren in het formatieberaad 'uit het oog wordt verloren', komt de band tussen dagblad en zuil duidelijk tot uiting

Op basis van de actorenanalyse komt verzuuldheid van de dagbladberichtgeving op het eerste gezicht volstrekt niet zo duidelijk tot uiting als in 1958. Dit geldt vooral voor de informatieve artikels. De 'nieuwslogica' speelt een grote rol in die zin dat in alle dagbladen - ook in *De Morgen* - de socialistische partijen, die zich duidelijk aan de zijlijn van het formatieberaad bevinden, duidelijk minder belangstelling genieten dan de liberale en christen-democratische partijen. Bovendien zijn de diverse scores van deze actoren in de verschillende kranten vrijwel identiek, vooral wat de editoriaalscores betreft. Dit geldt grosso modo eveneens voor de artikelscores van een aantal hoofdrolspelers in het formatieberaad zoals Martens, Eyskens en Nothomb en voor de posities van de diverse partijleidingen. Wanneer dit stramien wordt doorbroken ontdekt men echter wel degelijk een verzuilde aandachtsbesteding, hoewel er dus geen sprake meer is van een allesomvattend patroon zoals in 1958. Een beknopt en niet-exhaustief overzicht volgt.

Zonder enige duidelijke directe reden op het vlak van een 'fundamentelere rol in de regeringsvorming' genieten Spitaels en Van Miert in *De Standaard* en *Het Volk* relatief veel belangstelling. Of dit er op wijst - de socialisten verkiezen een oppositiekuur - dat deze kranten het 'willens-nillens' van een rooms-blauwe coalitie willen aantonen, kan moeilijk worden beantwoord. Vooral voor *Het Volk* lijkt dit echter niet ondenkbeeldig.

Eveneens opvallend is de grote aandacht van *De Standaard* voor Debunne, de socialistische vakbondsleider. Het is opmerkelijk dat de krant, die negatief staat tegenover de zogenaamde almacht van de vakbonden zoals deze zich in de afgelopen kabinetsperiode zou hebben gemanifesteerd, enkel de socialistische vakbondsleiding lijkt te viseren: Debunne (score 22-24) speelt immers zeker geen grotere rol in de regeringsvorming dan Houthuys (christelijke vakbondsleiding) (score 41-65). Dat 'viseren' hier de juiste woordkeuze betreft, blijkt uit de beoordelingsanalyse: Debunne neemt een weinig benijdenswaardige plaats in in de afkeuringenlijst van *De Standaard* en wordt samen met Spitaels telkens in verband gebracht met de oplopende staatsschuld (zie tabel VIII). In feite doet hoofdredacteur Ruys van *De Standaard* er alles aan om de (socialistische) linkerzijde in diskrediet te brengen en de CVP in de armen van de PVV te jagen.

TABEL VI

Rangordes actoren (scores editoriaalen/scores artikels)

	DM	DS	HLN	HV
CVP	1/1	1/1-2	1-2/1	3/1
PSC	2-4/3	2/1-2	1-2/2	4-5/2
PVV	2-4/2	3-4/3	3/3	1-2/3
PRL	2-4/4	3-4/4	4/4	1-2/4-5
SP	6/5	7/6-8	5/6	6/9-10
PS	5/7	5/6-8	6-7/8	4-5/11
Tindemans (CVP)	10/16-18	31-40/14	11-12/16-21	16-18/15
VDB/Deprez (PSC)	21-24/13-15	15-21/13	6-7/12	11-12/12
De Clercq²⁹ (PVV)	11/8	15-21/5	9/5	7/6
Gol (PRL)	18-20/23-30	31-40/11-12	16-19/13	19-21/13
Van Miert (SP)	25-35/16-18	15-21/15-20	16-19/22-24	11-12/16-24
Spitaels (PS)	-/23-30	13-14/21-22	16-19/16-21	15/16-24

Verder valt op dat sommige dagbladen als het ware gefixeerd zijn op welbepaalde actoren. Bijzonder is dat in dit 'fixatie-patroon' de aandacht voor de actoren voortvloeit uit een kijk van de krant vanuit het 'eigen zuil perspectief'.³⁰ Zo gaat er in de editoriaalen van *Het Laatste Nieuws* en *De Morgen* heel wat aandacht naar respectievelijk de PSC-leiding en De Croo, niet toevallig voorstander van een paarse regering. De hoge score van de PSC in *Het Laatste Nieuws* heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het gegeven dat deze partij lange tijd niet wenste deel te nemen aan de onderhandelingen en op deze wijze de vorming van de door de krant gewenste, soms zelfs geëiste rooms-blauwe coalitie in de weg stond. Dat *Het Laatste Nieuws* werkelijk zeer verwoede pogingen onderneemt om de christen-democraten en de PSC in het bijzonder te overtuigen om een coalitie aan te gaan met de liberalen, blijkt onder meer uit het gegeven dat hoofdredacteur Van Brabant het hoofdartikel intensief aanwendt om, ten dienste van de liberale partij, bovenstaande actoren in de gewenste richting te drijven (zie tabel VII). Ten slotte valt af en toe de buitensporige aandacht voor 'eigen zuilactoren' op. Het zogenaamde 'eigen zuil eerst patroon', dat in 1958 als 'uitzondering' fungeert, komt in 1981 dus eveneens af en toe tot uiting.³¹

29 De hoge scores van De Clercq vloeien voort uit zijn opdracht van formateur en kunnen dus moeilijk vergeleken worden met die van de overige partijleiders.

30 Naast deze specifieke kijk dienen de actoren ten eerste geen deel uit te maken van de zuil waartoe het dagblad wordt gerekend en ten tweede een min of meer fundamentele rol te spelen in de regeringsvorming vooraleer sprake kan zijn van dit patroon. Het spreekt voor zich dat deze uiting van verzuuldheid niet kan opgespoord zonder de ontwikkelingen tijdens de regeringsformatie in rekening te brengen. Uit de relatief hoge score van de christelijke vakbond en/of het ACW/MOC in *Het Laatste Nieuws* en *De Morgen* zou bijvoorbeeld de 'afhankelijkheid' van de PVV en de SP van deze actoren inzake hun verdere (PVV) of nog te activeren (SP) deelname aan regeringsonderhandelingen kunnen blijken. Ook deze vaststellingen kunnen gekaderd worden in het fixatie-patroon.

TABEL VII

Bezetting editorialem (100% = elke dag van de regeringsvorming
één editoriaal i.v.m. de formatie)³²

<i>De Morgen (DM)</i>	+++	80 - 100 % = ++++
<i>De Standaard (DS)</i>	+++	60 - 79 % = +++
<i>Het Laatste Nieuws (HLN)</i>	+++(+)	40 - 59 % = ++
<i>Het Volk (HV)</i>	+++	20 - 39 % = +

In vergelijking met de andere dagbladen scoren in de editorialem van *Het Laatste Nieuws* De Clercq en Vanderpoorten, twee liberale hoofdrolspelers, opvallend hoog. Ook heeft deze krant in zijn artikels wat aandacht voor de liberale vakbond (sleiding). Verder past bijvoorbeeld het gegeven dat de socialistische vakbond in vergelijking met de andere kranten, de hoogste score in *De Morgen* behaalt, eveneens in dit stramien. Dit ondanks het feit dat deze vakbond geen fundamentele rol speelt in de regeringsvorming en in alle dagbladen na de katholieke tegenpool gerangschikt staat.

Hoewel dus van een duidelijk en algemeen aandachtspatroon in 1981 geen sprake meer is en de aandacht die wordt geschonken aan een aantal actoren wordt afgemeten aan hun rol in de formatie, lijken de getraceerde aandachtspatronen wel degelijk in de richting van een verzuilde dagbladberichtgeving te wijzen. Laat duidelijk zijn dat verzuuldheid enkel kan opgemerkt worden - dit was in 1958 in mindere mate het geval - door rekening te houden met de specifieke gebeurtenissen tijdens de formatieperiode.

3. De beoordeling: een zwart-wit afbeelding met grijze accenten

Hieronder worden enkele algemene patronen weergegeven, terug te vinden in tabel VIII. Net zoals in 1958 komt de specifieke band tussen dagblad en zuil nog steeds tot uiting door het overmatig goedkeuren van 'eigen zuilactoren'. Tekendend zijn bijvoorbeeld de scores van De Clercq (1), Vanderpoorten (2) en de liberale partijen (3 en 4) in *Het Laatste Nieuws*. In tegenstelling tot wat de eerder neutrale scores van *Het Volk* in de aandachtsanalyse laten vermoeden bekend het dagblad wel degelijk kleur: de posities van de CVP, het ACW en de christelijke vakbondsleiding zijn in dit opzicht verhelderend. Dat in *Het Volk* de (christelijke) arbeiderstendens dus ook in 1981 zeer duidelijk tot uiting komt, blijkt trou-

³¹ Het gaat hier om het meer aandacht besteden aan 'eigen zuilactoren', enerzijds in vergelijking met de aandacht verleend aan soortgelijke actoren van andere zuilen die eveneens voorkomen in de dagbladberichtgeving en/of anderzijds in vergelijking met de aanwezigheid van eerstgenoemde actoren in de berichtgeving van de andere dagbladen.

³² Merk op dat *De Morgen* eveneens intensief opinieert, hoewel de socialistend duidelijk een derderangsrol vervullen in de regeringsonderhandelingen. Aangestipt moet echter worden dat de socialistend zich lang niet zo afzijdig opstellen als de liberalen in 1958. Zo beschouwd staat het intensief opinieren van *De Morgen* niet haaks op het gedrag van de socialistend in het formatieberaad. Anderzijds is het aannemelijk dat een regeringsformatie voor elk dagblad een vrij grote nieuwswaarde heeft, ongeacht de rol, houding of het gedrag hierin van de 'eigen zuil partij'.

wens ook uit de opvallende aanwezigheid van thema's als 'sociale zekerheid' en 'werkgelegenheid'. (zie tabel V).

Deze algemene regel blijkt echter niet op te gaan voor *De Morgen*: socialistische zuilactoren genieten niet méér goedkeuringen dan de christelijke actoren. De christelijke zuilactoren krijgen dus instemmende commentaar terwijl er geen lof is voor liberale zuilactoren. Niet toevallig is de CVP de ex-coalitiepartner van de socialisten. In de overige dagbladen valt een soortgelijke tendens op: de toekomstige 'coalitiezuil' van de partij waarbij het dagblad aanleunt, geniet steeds positieve commentaar. Wat *De Standaard* betreft, vallen in dit opzicht de scores van de PVV, de PVV-prominenten en Vanderpoorten op. Er is slechts één goedkeuring voor een socialistische actor (SP). In het bijzonder *De Standaard* - die in deze periode sterk aanleunt bij de rechtervleugel van de CVP - en *Het Laatste Nieuws* gebruiken deze methode om een rooms-blauwe coalitie op de been te brengen. In *Het Volk* gaat het eerder om het accepteerbaar maken van een dergelijke coalitie.

De actoren die niet behoren tot de zuil waarmee het dagblad wordt geïdentificeerd krijgen de meeste afkeuringen terwijl de 'eigen zuilactoren' systematisch worden ontzien. In tegenstelling tot in 1958 worden laatstgenoemde actoren in *Het Volk* (Nothomb, CVP, PSC, Eyskens,...) en *De Standaard* (CVP, ACV, Martens, Nothomb,...) echter af en toe wel negatief becommentarieerd. Men zou dit 'in eigen boezem kijken' kunnen interpreteren als een teken van een nakende niet-zuilgebonden beoordeling. Eveneens opvallend, net zoals in 1958, is dat de toekomstige coalitiepartner van de 'eigen zuil' duidelijk milder behandeld wordt: er zijn in *Het Volk* en *De Standaard* opvallend weinig afkeuringen voor liberale zuilactoren terwijl de socialistische partijen en hun leiders duidelijk worden geïdentificeerd.

Dat de actoren die een potentiële coalitie - waar de 'eigen zuil partij' deel van uitmaakt - in de weg staan eveneens nog al eens het onderwerp van afkeuringen zijn, is evenzeer tekenend voor de actieve bijdrage die de dagbladen in het voordeel van 'hun zuil' in 1981 trachten te leveren. Zowel in *De Standaard* als in *Het Laatste Nieuws* heeft men bijvoorbeeld geen goed woord over voor de vakbonden of het ACW.

TABEL VIII

Rangordes actoren goedkeuringen (+) en afkeuringen (-) (scores editorialen)

	DM(+)	DM(-)	DS(+)	DS(-)	HLN(+)	HLN(-)	HV(+)	HV(-)
CVP	1-6	3-4	4-8	6-11	5-7	11	1	7
PSC		5		4	11-14	4	6-13	9-10
PVV		2	4-8	14-18	3		6-13	3
PRL		7		14-18	4		6-13	5
SP			4-8	2		8		1
PS				1		6		2
CVP-prominenten			2		9		6-13	
PVV-prominenten			3		8			
SP-prominenten							6-13	
Tindemans (CVP)	1-6	9-11				16-22		
VDB/Deprez (PSC)		12-15			5-7	5		
Gol (PRL)		12-15						11-21
Van Miert (SP)	1-6					13-15		11-21
Spitaels (PS)				6-11		12		8
reg. M. Eyskens				6-11		1		11-21
M. Eyskens (CVP)					11-14	16-22	6-13	11-21
Vanderpoorten (PVV)		8	4-8		2		4-5	
Nothomb (PSC)		1		12-13		2		4
De Clercq (PVV)		6			1			
Martens (CVP)	1-6	3-4	1	6-11	5-7	16-22	3	
christ. vakbond	1-6			6-11		9	6-13	
lib. vakbond								
soc. vakbond				6-11				
christ. vakbondsleiding		12-15				16-22	4-5	
lib. vakbondsleiding								
soc. vakbondsleiding				5		7		
ACW						16-22	2	
MOC				12-13		3		

C. 1995: de ontzuildheid nabij?

In 1995 - geen enkel dagblad heeft nog structurele banden met vakbonden of politieke partijen - is er, in vergelijking met 1958 en 1981, in veel mindere mate sprake van een verzuilde berichtgeving. Toch stuit men af en toe nog op opmerkelijke, op verzuildheid wijzende scores.

1. De gebeurtenissen tijdens de formatieperiode

In tegenstelling tot aan Franstalige zijde, waar men geen grote verschuivingen verwachtte, werd aan Vlaamse kant een vurige campagne gevoerd. Zowel het Agustaschandaal als de angst voor een succes van VLD-voorzitter Verhofstadt speelden hier onmiskenbaar een rol. Noch SP-leider Tobback, noch CVP-boegbeeld Dehaene lieten er twijfel over bestaan dat, indien mogelijk, de aftredende coalitie werd verder gezet. Op 21 april stelde Dehaene zijn persoonlijk feitelijk ontwerp van regeerprogramma "Sleutels voor morgen" voor, een duidelijke verwijzing naar het reeds aangehaalde "Sleutelplan" van Eyskens in 1958, waarin een aantal grote doelstellingen, zoals meer en andere werkgelegenheid, de modernisering van de sociale zekerheid en België inschakelen in de Europese top, naar voren kwamen. De socialisten vonden dit alles best bespreekbaar en Tobback stelde zich dan ook aan de kiezer voor als waarborg: "Uw sociale zekerheid". Dit alles maakte dat Verhofstadt het zeer hard te verduren kreeg langs beide kanten. Vooral zijn hervormingsplannen inzake sociale zekerheid fungeerden als mikpunt.

De verkiezingen zorgden niet voor grote verschuivingen. In Vlaanderen behaalde het Vlaams Blok opnieuw winst maar minder dan algemeen verwacht. Verhofstadt maakte van de VLD de tweede partij in Vlaanderen maar slaagde er niet in om de meerderheid van christen-democraten en socialisten te breken. Tegen alle verwachtingen in won de SP in plaats van te verliezen. AGALEV leverde stemmen in en Bert Anciaux van de VU sleepte zijn partij over de door hemzelf vooropgestelde eindmeet van minstens driehonderdduizend stemmen. In Wallonië waren zowel PS als ECOLO grote verliezers, ook de PSC ging verder achteruit. De liberalen van Gol wonnen uitgesproken.

Op 28 mei werd door de koning onmiddellijk een formateur aangeduid. Dehaene liet weten aan de voorzitters van VLD en PRL-FDF dat hun partijen er niet aan te pas zouden komen. Voor Verhofstadt betekende dit het begin van het einde van zijn voorzitterschap. Hij kondigde zijn ontslag aan en werd enkele maanden later opgevolgd door De Croo. De regeringsonderhandelingen verliepen zeer snel en bovendien rimpelloos. Er werden gesprekken aangeknoopt rond de reeds aangehaalde pijlers. Het uiteindelijke regeerprogramma was dan ook in grote mate een kopie van het oorspronkelijk beleidsplan van Dehaene. Opvallend was dat de grote opdrachten (begroting, sociale zekerheid en werkgelegenheid) enkel in krachtlijnen werden vastgelegd: er werden nauwelijks of geen concrete afspraken op papier gezet.³³

2. *Het editoriaalpercentage: tekenend voor een gemoedelijke regeringsvorming*

De 'nederlaag' van de VLD is ongetwijfeld niet vreemd aan het gegeven dat *Het Laatste Nieuws* gevoelig meer opinieert dan de andere kranten. Hoofdredacteur Van der Kelen gaat op zoek naar oorzaken en gevolgen van het liberale 'verlies'. Opgemerkt kan hier worden dat voor de overige dagbladen in 1995 blijkbaar alles naar wens verliep. De lage editoriaalpercentages stemmen overeen met het rimpelloos en gemoedelijk verloop van de regeringsvorming.

TABEL IX

Bezetting editorialen (100% = elke dag van de regeringsvorming één editoriaal i.v.m. de formatie)

<i>De Morgen (DM)</i>	+	80 - 100 % = + + + +
<i>De Standaard (DS)</i>	+	60 - 79 % = + + +
<i>Het Laatste Nieuws (HLN)</i>	++ (+)	40 - 59 % = + +
<i>Het Volk (HV)</i>	+	20 - 39 % = +

Hoewel men enerzijds de positie en houding van de diverse partijen dus in verband kan brengen met het editoriaalaantal van hun 'bevriende' dagbladen kan men er anderzijds toch niet aan voorbij gaan dat het percentage hoofdartikelen dat aan de regeringsvorming wordt besteed tussen 1981 en 1995 gevoelig is gedaald (zie tabel XIII). Naast de aard van de regeringsvorming speelt het gegeven dat de hedendaagse journalisten de rol van de pers (in een regeringsformatie) eerder als 'neutraal' en 'informerend' beschouwen en in mindere mate als 'beleidsmakend', 'participerend' en 'mobiliserend' in deze ontwikkeling wellicht een rol.³⁴

3. *Naar een niet-zuilgebonden aandachtsbesteding?*

Uit verschillen in aandachtsbesteding aan de diverse levensbeschouwelijke groepen of actoren tussen de kranten komt de specifieke band tussen dagblad en zuil volstrekt niet meer zo duidelijk tot uiting als in 1958 of 1981. Hier wordt even stilgestaan bij de opvallendste scores. Alle bestudeerde dagbladen schenken duidelijk meer aandacht aan de CVP en SP dan aan de PS en PSC. De liberale partijen genieten - gezien hun beperkte rol in de formatie - minder belangstelling. Desalniettemin is het de PRL die onderaan in de rangschikking bengelt. In 1981 speelde deze 'newslogica' eveneens een rol maar werden de partijen wel nog voorgesteld per ideologische familie. Blijkbaar heeft de communautaire

³⁴ Wellicht is de toename van de onderwerpendiversiteit in de dagbladen tussen 1958 en 1981-1995 een oorzaak van het geringere aantal editorialen handelend over de regeringsvorming: omdat in vergelijking met 1958 in 1981 en 1995 dagbladen als het ware informatiebanken zijn, dienen zich naast de regeringsformatie een hele resem andere thema's en gebeurtenissen aan die een opiniering opeisen. Een dagblad kan het zich vandaag, in tegenstelling tot in 1958, niet meer permitteren om alle andere gebeurtenissen categoriek opzij te schuiven. Zie: D. MCQUAIL, *Mass Communication Theory*. London, Sage, 1987, p. 146-147.

breuklijn aan belang gewonnen en heeft de levensbeschouwelijke as sinds 1981 aan kracht ingeboet.

Enigszins opmerkelijk zijn de hoge posities van de CVP en van Van Hecke in de editoriaal- en/of artikelrangordelijsten van *Het Volk* en *De Standaard*. *Het Volk* heeft al bij al nog het meest aandacht voor de vakbonden hoewel er niet significant meer aandacht is voor de christelijke dan voor de socialistische vakbond. Ook de hoge rangschikking van de VLD, Verhofstadt en een aantal VLD-prominenten in *Het Laatste Nieuws* is niet toevallig. Toch krijgen ook in deze krant de andere partijen - echter niet de overige partijleiders - méér aandacht dan de 'eigen actoren'.

TABEL X

Rangordes actoren (score editorialen/score artikels)

	DM	DS	HLN	HV
CVP	3-4/4-5	3-4/2-3	4/3	1/3-4
PSC	17-32/10-12	5/5	13-15/7-10	3-4/7-11
VLD	6-8/6-7	9/15-16	5-6/7-10	10-13/7-11
PRL	-/27-41	14-19/-	22-35/31-37	14-21/36-41
SP	2/3	1/2-3	2/2	5/5-6
PS	17-32/4-5	3-4/4	5-6/4-5	2/3-4
Van Hecke	17-32/19-21	-/6	-/11-22	10-13/30-41
Deprez	-/27-41	-/13-14	-/11-22	
Verhofstadt	6-8/6-7	25-37/24-37	3/6	14-21/17-20
Gol ³⁵	-/13-18			-/30-41
Tobback	5/13-18	10/10-11	7/11-22	6/17-20
Busquin	-/22-26	-/7-8	-/23-30	
Dehaene	1/1	2/1	1/1	3-4/1

De Morgen spreekt regelmatig over collectieven als 'de vakbonden' en 'de arbeiders'. Dit geldt in mindere mate ook voor *Het Volk*. Naast het gegeven dat de SP in *De Morgen* iets meer aandacht dan de andere partijen geniet, kan aange-

³⁵ In 1995 krijgen zelfs de partijleiders niet in elke krant aandacht. Het lijkt er op dat in de periode 1981-1995 een evolutie plaatsgegrepen heeft naar een berichtgeving waarin enkel de hoogstnoodzakelijke actoren ten tonele worden gevoerd. Zogenaamde randfiguren, hoewel met een duidelijke impact op het politieke gebeuren, blijven onvermeld. In 1958 kwamen alle spelers die een al dan niet aanzienlijke rol speelden in de regeringsformatie aan bod in de berichtgeving. De tendens om de gebeurtenissen (te) eenvoudig en (onrealistisch) helder voor te stellen maar ook het aan belang winnen van de communautaire breuklijn kan met deze evolutie in verband worden gebracht. Tevens blijkt dat in tegenstelling tot in 1958, in 1981 en 1995 veel minder in het verleden wordt gestruind om bijvoorbeeld vergelijkingen te maken met vroegere regeringsformaties: de editorialisten blijven met andere woorden veel dichterbij de actualiteit.

stipt worden dat Tobback zijn hoogste quotering in de editorialem van deze krant behaalt, weliswaar op de voet gevolgd door Verhofstadt. De sympathie die hoofdredacteur Desmet heeft voor Verhofstadt (en de VLD) spring wel degelijk in het oog. Enigszins 'vreemd' is ook de hoge score van de socialistische vakbonds(leiding) en de katholieke vakbond in de artikels van *Het Laatste Nieuws*. Dat dit gegeven in verband moet worden gebracht met Verhofstadts afkeer voor de vakbonden is volstrekt niet uitgesloten.

Ondanks nog enkele op verzuuldheid wijzende resultaten lijkt de aandachtanalyse aan te geven dat dagbladen het zich in 1995 niet meer kunnen permitteren om aan een sterk zuilgebonden aandachtscbesteding te doen. Vraag is of dit tevens het geval zou zijn in het kader van op levensbeschouwelijk vlak sterk polariserende thema's (cfr. Berichtgeving van 1958).

4. Zuilgebondenheid lijkt als beoordelingscriterium aan belang te hebben ingeboet

Globaal beschouwd krijgen de zogenaamde 'eigen zuilactoren' en de ex- en toekomstige regeringspartner van de partij die deel uitmaakt van de zuil waartoe het dagblad behoort het vaakst goedkeuringen. In *De Standaard* wordt het geringe aantal goedkeuringen bijna geheel voorbehouden voor de katholieke zuil. Met uitzondering van *Het Laatste Nieuws*, laten de dagbladen de liberale zuilactoren ongemoeid: zowel in de goedkeuringen- als in de afkeuringenlijsten zijn ze nauwelijks aanwezig. In 1995 zijn er in tegenstelling tot in de vorige periodes in alle dagbladen, iets minder in *De Morgen*, afkeuringen aanwezig voor actoren van de zuil waarbij de krant aanleunt.

TABEL XI

Rangordes actoren: goedkeuringen (+) en afkeuringen (-) (scores editorialem)

	DM(+)	DM(-)	DS(+)	DS(-)	HLN(+)	HLN(-)	HV(+)	HV(-)
CVP	2-5			3-6		7	1-6	
PSC	2-5			3-6		4-5	1-6	
VLD						4-5		
PRL								
SP	1		4-6	1		6	1-6	
PS	2-5			2		3	1-6	
Van Hecke (CVP)								
Verhofstadt (VLD)						2		3-6
Tobback (SP)						8		3-6
Dehaene	2-5	1	1	3-6		1	1-6	3-6
reg. Dehaene I			2-3			9-16		1-2

Het meest opvallend is het afkeuringen- en goedkeuringenpatroon van *Het Laatste Nieuws*. Naast de negatieve commentaar voor Dehaene, Tobback en de regering Dehaene I steekt Van der Kelen zijn afkeur voor Verhofstadt niet onder stoelen of banken. De hoofdredacteur acht de partijvoorzitter met zijn harde opstelling tegenover de vakbonden verantwoordelijk voor de 'nederlaag' van de VLD. Opgemerkt moet worden dat Van der Kelen door het uiten van kritiek op de liberale partijleider in feite zijn betrokkenheid met en bezorgdheid voor de liberale partij uit. Merk bovendien op dat het zeer geringe aantal opgetekende goedkeuringen - niet weergegeven in de tabel - in *Het Laatste Nieuws* geheel bestemd is voor prominente VLD-figuren.

5. Naar een 'ontzuilde' thematiek?

Wat 1995 aangaat, bemerkt men globaal beschouwd relatief weinig verschillen tussen de behandelde problematiek in de diverse kranten: de dominante verkiezingsthema's als 'sociale zekerheid', 'begroting en staatsschuld', 'economie algemeen' en 'werkgelegenheid' zijn in alle dagbladen - met uitzondering van *Het Laatste Nieuws* dat een zeer klein themagamma presenteert - in ongeveer dezelfde mate aanwezig. In 1958 en 1981 was het eenvoudiger om op basis van een onderwerpenaandachtsanalyse de dagbladen te plaatsen op de traditionele breuklijnen. In 1995 kan enkel *Het Volk* vrij duidelijk gesitueerd worden, meer bepaald aan de 'arbeid-pool' van de sociaal-economische breuklijn. Aangestipt moet echter worden dat op basis van dit onderzoek geen onderbouwde uitspraken kunnen worden gedaan over de houdingen en waardenoriëntaties die de dagbladen met betrekking tot de aan bod komende onderwerpen innemen. Een dergelijke invalshoek zou wellicht meer duidelijkheid kunnen brengen.

TABEL XII

Rangordes belangrijkste thema's: scores editorialem (ed) en artikels (ar)

	DM ed	DM ar	DS ed	DS ar	HLN ed	HLN ar	HV ed	HV ar
begroting en staatsschuld	5-7 ²	2 ¹	2 ²	2-3 ²		3 ²	4 ²	6 ³
belastingen			5	6 ³				
burgerschap migranten		5 ³						
economie algemeen	2-3 ¹	4 ²	4 ³	5 ³	1 ¹	2 ²	3 ²	3 ²
industrial relations	5-7 ²							
justitie	1 ¹			7				4 ³
sociale zaken algemeen	2-3 ¹							
sociale zekerheid algemeen	5-7 ²	3 ¹	1 ¹	1 ¹		1 ¹	1 ¹	1 ¹
staats hervorming				2-3 ²				5 ³
werkgelegenheid	4 ¹	1 ¹	3 ³	4 ³	2 ²		2 ¹	2 ²

Toch zijn er nog een aantal opvallende constatering. In *De Morgen* is er relatief veel aandacht voor het onderwerp 'justitie'. De krant is zeer te spreken over de op til staande justitiehervormingen van Dehaene II, maatregelen waar volgens het dagblad vooral de socialisten hadden op aangedrongen. Ook opvallend is de aandacht voor een 'links' thema als 'industrial relations', de vrij hoge score voor 'werkgelegenheid' (vnl. artikels) en het aandacht besteden aan een pro-

sief 'issue' als 'migrantenburgerrechten'. Anderzijds krijgt het onderwerp 'sociale zekerheid', hét thema van de verkiezingen en van de SP niet meer aandacht in *De Morgen* dan in de andere kranten. Wat *De Standaard* betreft kunnen niet veel opvallende resultaten naar voren worden geschoven. Enigszins opmerkelijk is de aandacht die naar 'staats Hervorming' gaat en de nadruk die zoals vanouds gelegd wordt op de thema's 'staatsschuld en begroting' en 'belastingen'. In *Het Laatste Nieuws* is er werkelijk sprake van 'onderwerpen-armoede'. Het verkiezingsthema waarop de liberalen zich hebben vastgereden - 'sociale zekerheid' - ontbreekt zelfs nagenoeg in de hoofdartikels. In *Het Volk* ten slotte staan de linkse arbeidersthema's 'werkgelegenheid' en 'sociale zekerheid' (onder andere inzake gezondheidszorg en pensioenen) afgetekend bovenaan. De KMO's (Kleine of Middele grote Ondernemingen) worden in dit dagblad positief in verband gebracht met het werkgelegenheidsthema.

Conclusie: de thematiek die in 1995 wordt aangesneden of uit de weg wordt gegaan, wordt geselecteerd op basis van 'nieuws waarde' of andere criteria maar lijkt niet te worden uitgekozen omwille van partijpolitieke of vakbondspolitieke gebondenheid zoals in 1958 en in 1981 ten dele wél het geval was.

IV. Slotbeschouwingen

A. Van een verzuilde berichtgeving (1958-1981) naar een ontzuilde dagbladinhoud (1995)?

Uit de analyse van de verzuildheidsuitingen, samengebracht in tabel XIII, komt de periode 1981-1995 naar voren als een overgangsfase terwijl de tijdsspanne 1958-1981 eerder als een periode van continuïteit kan bestempeld worden. Bij het doornemen van onderstaande patronen bemerkt men immers systematisch een breuk tussen 1981 en 1995. Het editoriaalpercentage maar vooral het zogenaamde 'eigen zuil eerst-stramien' en het 'goedkeuren van de eigen zuilactoren' - beide uitingen van partijdigheid - wijzen in 1995, globaal beschouwd, als enige nog enigszins in de richting van verzuildheid. Toch heeft ook laatstgenoemd patroon wel degelijk aan intensiteit ingeboet in vergelijking met de vorige periodes. Een analyse van de berichtgeving over de recente paars-groene regeringsvorming zou een antwoord kunnen geven op de vraag of dit inhoudelijk ontzuilingsproces al dan niet bevestigd wordt. Een persoonlijke indruk met betrekking tot de berichtgeving over de jongste regeringsformatie is alvast dat bepaalde dagbladen hun vroegere manier van denken en schrijven niet geheel in de steek hebben gelaten. Het is niet onrealistisch er van uit te gaan dat de ontzuiling van de geschreven pers een langdurig proces is dat geenszins rechtlijnig verloopt maar gekenmerkt wordt door zogenaamde 'ups' en 'downs'.

De resultaten van de gepresenteerde inhoudsanalyse laten vermoeden dat inhoudelijke 'ontzuiling' zich ten vroegste vanaf de jaren '80 duidelijk heeft voltrokken. Het verloop en het karakter van het integrale proces kan enkel ten gronde worden geschetst door een groter aantal regeringsformaties te ontleden. Verder onderzoek is eveneens noodzakelijk om nauwkeuriger te bepalen wanneer de 'omslag' zich heeft voorgedaan en of deze zich al dan niet (gelijktijdig) bij alle kranten heeft gemanifesteerd. Op laatstgenoemde vraag wordt nu iets dieper ingegaan.

B. *Verschillen in verzuildeheidsintensiteit*

Noch in 1958, noch in 1981 kan een significant onderscheid gemaakt worden in de mate waarin de berichtgeving van de onderzochte dagbladen gekenmerkt wordt door rechtstreekse zuilpartijdigheid. Algemeen beschouwd lijken er op een crisismoment als een regeringsformatie geen noemenswaardige discrepanties in de intensiteit waarin de berichtgeving verzuild is op te treden tussen zogenaamde opiniebladen (*De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*) enerzijds en partij- of vakbondskranten (*Volksgazet/De Morgen* en *Het Volk*) anderzijds. Dat laatstgenoemde dagbladen een structurele band met hun zuil hadden of dat de liberale zuil beduidend minder sterk is uitgebouwd, lijkt dus niet dadelijk een weerslag te hebben op de verzuildeheid van de berichtgeving. Wat 1995 betreft, laat dit onderzoek immers vermoeden dat de berichtgeving van *Het Laatste Nieuws* al bij al nog het meest gekenmerkt wordt door politieke partijdigheid.

Reeds werd gewezen op de grote bezorgdheid van de hoofdredacteur voor de liberale partij, die onder meer tot uiting komt in de afkeuringen voor Verhofstadt - op zich een teken van ontzuiling - en door het aantal hoofdartikels dat aan de regeringsvorming wordt besteed. Eveneens bleek dat *Het Laatste Nieuws* in vrij intensieve mate aandacht schenkt aan de liberale zuil en het geringe aantal goedkeuringen die worden geuit geheel voorbehouden zijn voor prominente liberalen. Tevens is het zo dat deze krant zeer veel (toekomstgerichte) doelen voor de VLD-leiding formuleert, alsof men de partij terug op het correcte pad wenst te brengen. In de overige dagbladen kwam een dergelijk 'patroon', het overmatig formuleren van doelen voor 'eigen' zuilactoren, enkel duidelijk voor in 1958 en 1981.³⁶ Dit stramien toont alleszins de 'betrokkenheid' van *Het Laatste Nieuws* met de VLD aan.

Een dergelijke indruk stemt alleszins overeen met de bevindingen van Deltour die in 1996 stelde dat enkel in *Het Laatste Nieuws* de verknochtheid aan welbepaalde politieke partijen blijft opvallen en dat dit dagblad zich nog het meest dienstbaar maakt aan partijpolitiek.³⁷ Volgens De Bens zou de krant vanaf 1996 echter meer afstand genomen hebben van de VLD.³⁸ Eppink, journalist bij *De Standaard* stelde dan weer dat *Het Laatste Nieuws* "nog de enige krant is die nog een aangescherpt partijpolitiek profiel hanteert".³⁹

36 De doelformuleringen waarover sprake betreffen het weergeven van (toekomstgerichte) doelen en/of het zogenaamde (strategisch) 'sturen' van een bepaalde actor in een bepaalde richting (met het oog op coalitievorming) zonder echter noodzakelijk in detail te treden op het vlak van de aan te wenden instrumenten of werkwijzen. Laatstgenoemde variant kwam voornamelijk voor in 1981, toen *De Standaard* en vooral *Het Laatste Nieuws* 'aanstuurden' op een rooms-blauwe coalitie. Wegens de beperktheid van dit artikel worden de 'doel-' en 'voorspellingspatronen' echter niet (uitgebreid) behandeld.

37 P. DELTOUR, *Man bijt hond. Over Pers, Politiek en Gerecht*. Antwerpen, Icarus, 1996, p. 53.

38 E. DE BENS, o.c., p. 340.

39 D.J. EPPINK, De moestuintjes van de Wetstraat. *De Standaard*, 9 oktober 1999.

TABEL XIII

Overzicht van de behandelde patronen

bezetting editoriaalen (100% = elke dag van de regeringsvorming één editoriaal i.v.m. de formatie)				
	1958	1981	1995	
VG/DM	+++(+)	+++	+	80 - 100 % = ++++
DS	++(+)	+++	+	60 - 79 % = +++
HLN	+(+)	+++(+)	++(+)	40 - 59 % = ++
HV	+++(+)	+++	+	20 - 39 % = +
patroon-1958				
	1958	1981	1995	
VG/DM	++(+)	0	0	/ = niet toepasbaar
DS	++(+)	(+)	0	0 = niet aanwezig
HLN	++(+)	0	0	+ = nauwelijks aanwezig
HV	++(+)	(+)	0	++ = (vrij) duidelijk aanwezig
eigen zuil eerst-stramien				
VG/DM	+	++	+(+)	+++ = zeer duidelijk aanwezig
DS	(+)	+	+	
HLN	(+)	++	++	
HV	+	0	++	
fixatie-patroon				
VG/DM	/	+/+	0	
DS	/	0/0	0	
HLN	/	+/0	0	
HV	/	0/0	0	
overmatig goedkeuren van 'eigen zuilfactoren' (en van ex- of toekomstige 'coalitiepartner')				
	1958	1981	1995	
VG/DM	+++	0	0	0 = niet aanwezig
DS	+++	+++	+(+)	+ = nauwelijks aanwezig
HLN	+++	+++	++	++ = (vrij) duidelijk aanwezig
HV	+++	+++	++	+++ = zeer duidelijk aanwezig
overmatig afkeuren van 'niet eigen zuilactoren' (en mildere behandeling ex- of toekomstige 'coalitiepartner')				
VG/DM	+++	+++	+	
DS	+++	++	+	
HLN	+++	+++	+	
HV	+++	++	0	
afkeuringen voor 'eigen zuilactoren'				
VG/DM	(+)	0	0	
DS	(+)	+(+)	+++	
HLN	0	0	++(+)	
HV	0	+	+++	
verzuildde thematiek				
	1958	1981	1995	
VG/DM	+++	++	(+)	0 = niet aanwezig
DS	+++	+(+)	0	+ = nauwelijks aanwezig
HLN	+++	+	0	++ = (vrij) duidelijk aanwezig
HV	+++	++	+	+++ = zeer duidelijk aanwezig

C. Ontzuiling en de oplagecijfers

Hoewel in 1958 en 1981 de berichtgeving in alle dagbladen grosso modo een zelfde graad van verzuimdheid lijkt te vertonen, zijn er in en tussen beide periodes grote discrepanties in absolute oplagecijfers van de dagbladen en in de diverse verhoudingen van de dagbladen inzake lezersaantal/stemmenaantal van de partij waarbij het dagblad aanleunt.

Met uitzondering van *Het Volk* slaagde de katholieke pers er in tussen 1958 en 1987 haar oplage aanzienlijk te verhogen. De liberale en de socialistische pers boekten in de periode 1958-1978 een respectievelijk licht en zwaar verlies op het vlak van de oplage.⁴⁰ De continuïteit tussen 1958 en 1981 die uit dit onderzoek naar voren komt, lijkt niet direct voeding te geven aan de stelling dat de katholieke dagbladen op inhoudelijk vlak adequater of sneller hebben ingespeeld op de ontstane ontzuilingsmentaliteit bij de burgers in het algemeen en bij de lezers van de liberale en socialistische pers in het bijzonder.

Vraag is tevens of de berichtgevingen van *De Morgen* en *Het Volk* na 1980 langer zuilgebonden zijn gebleven dan die van *Het Laatste Nieuws* en *De Standaard*. Hebben eerstgenoemde dagbladen te laat gereageerd op de maatschappelijke ontzuilingstendensen? Raakten deze opiniebladen te laat onder het juk van hun partijpolitieke financiers vandaan en bleef dit gegeven zich te lang weer spiegelen in de dagbladinhoud?

De socialistische partij deed *De Morgen* van de hand in 1986 en het ACV deed zelfs pas in 1994 afstand van haar dagblad. De statistieken tonen alleszins aan dat *Het Laatste Nieuws* aan een oplagestijging begint in 1987 en dat de oplage van *De Standaard* stijgt vanaf 1975 met een nieuwe knik in 1981 en 1985. De oplagen van *Het Volk* en *De Morgen* - hoewel met een kleine opwaartse knik in de periode 1985-1987 - dalen vanaf 1980 systematisch.⁴¹

Naast het verzwakken van ideologie als keuzefactor bij de aankoop van een dagblad kan het besef bij de lezers spelen dat laatstgenoemde kranten financieel afhankelijk zijn van een vakbond of partij en dat dit zich dus wel móet weerspiegelen in de berichtgeving. Ook het verleden van een dagblad blijft gedurende lange tijd zijn tol eisen: kleurrijke figuren als Van Eynde (Volksgazet) blijven nog jaren een stempel op de krant (*De Morgen*) drukken. Hoe dan ook, onnodig te vermelden dat het oplagesucces of -verlies van de diverse kranten enkel kan verklaard worden door rekening te houden met een constellatie van al dan niet inhoudelijke factoren. Vraag is of, en indien ja in welke mate, de verzuimdheid van de berichtgeving - slechts één van de inhoudelijke elementen en slechts ten dele 'gemeten' door dit onderzoek - een daadwerkelijke rol speelt in het verklaringsmodel.

40 W. VAN DER BIESEN, Dertig jaar Belgische dagbladpers, Evoluteschets 1948-1978; J. SERVAES, *Het web van de Media-Business*. Leuven, Kritak, 1979, p. 202 en H. DE RIDDER, o.c.

41 Vanaf 1995 doet er zich een kentering bij *De Morgen* voor. De krant profileert zich de laatste jaren als een (progressief) onafhankelijk dagblad en is de afgelopen twee jaar de snelst groeiende krant in Vlaanderen, zowel op het vlak van lezers als van reclame-inkomsten. Opmerkelijk is dat de krant echter vrijwel geruisloos het etiket 'progressief' onder de titel weghaalde en zich vandaag meer dan ooit als onafhankelijk profileert. Zie: P. DELTOUR, o.c., p. 61.

V. Besluit

Samenvattend kan worden gesteld dat in 1958 de strijd tussen de diverse zuilen in de berichtgeving centraal staat. De eigenlijke regeringsvorming blijkt als decor te fungeren waartegen de ideologische gevechten, waaraan de pers actief deelneemt, zich voltrekken. In 1981 lijkt, weliswaar met een minder ideologisch polariserende problematiek, de regeringsformatie op zich wel degelijk op de voorgrond te staan. Ondanks het gegeven dat zuilgebondenheid niet steeds meer als criterium lijkt te fungeren in het 'toekennen' van aandacht en beoordelingen is de verzuildeheid van de berichtgeving, zij het misschien op een latenter niveau, nog steeds onmiskenbaar. De analyse laat vermoeden dat in 1995 de (oude) zuilbanden zich, in vergelijking met 1958 en 1981, veel minder duidelijk laten vertalen in een verzuilde berichtgeving: zuilgebondenheid lijkt niet langer een - doorslaggevende - rol te spelen in de wijze waarop over de regeringsformatie wordt bericht. De openlijke polarisering die de pers zelfs in 1981 nog kenmerkte, lijkt in 1995 grotendeels achterhaald. Of deze trend wordt bevestigd, dient verder onderzoek - onder meer naar de berichtgeving van de recente paars-groene regeringsvorming - uit te wijzen.

Uiteraard kan op basis van dit verkennend onderzoek geen grondig beeld gepresenteerd worden van het globaal ideologisch profiel van de dagbladen. De vrij directe en concrete wijzigingen in (partijpolitieke) verzuildeheidsuitingen, zoals op rudimentaire wijze gedeeltelijk gemeten in dit onderzoek, vallen slechts gedeeltelijk samen met en/of zijn slechts indicatoren voor ideologische transformaties ten gronde in de dagbladinhoud. Fundamenteel is bijvoorbeeld de vraag of de afstand die, onder invloed van commercialisering en ontzuiling, de afgelopen jaren tussen journalistiek en politiek groeide, gepaard is gegaan met het in toenemende mate verspreiden van een centrumrechts wereldbeeld. Diepgaander onderzoek naar onder meer evoluties in de ideologieverspreiding van de dagbladen en naar diversiteit in ideologische schema's die worden gehanteerd, is hiervoor dan ook vereist. Ook de vraag of een meer ontzuilde berichtgeving en/of de profilering van een aantal kranten rond het 'ontzuild zijn' enkel "een ideologische vlag is die een in hoofdzaak commerciële lading moet dekken" is zeer pertinent.⁴²

Bijlage: onderzoeksinformatie

A. Dagbladkeuze

Gezien de vraagstelling was het evident dat de drie zuilen vertegenwoordigd zouden zijn: de socialistische zuil met *Volksgazet/De Morgen*, de katholieke zuil met *Het Volk* en *De Standaard* en de liberale wereld met *Het Laatste Nieuws*. Wat de katholieke pers betreft, werd geopteerd voor *De Standaard*, 'kwaliteitskrant' met een eerder 'rechts' profiel en tegenhanger van *De Morgen* en anderszijds voor de 'linkse' vakbondskrant *Het Volk*. Voor meer informatie aangaande de politiek-ideologische profielen van deze kranten, zie werken van auteurs als E. De Bens, L. Boone, T. Luyckx en E. Vandewalle.

⁴² H. VERSTRAETEN, *Pers en Macht*. Leuven, Kluwer, 1980, p. 119.

B. Periodekeuze

Vanuit de veronderstelling dat de regelmatig terugkerende regeringsformaties, telkens verlopend volgens een bepaald stramien met soortgelijke hoofdrolspelers, een vrij gevoelige indicator zouden kunnen zijn om verzuiling en ontzuiling van de berichtgeving op het spoor te komen, werd geopteerd voor de analyse van artikels handelend over de nationale/federale regeringsvorming. De geanalyseerde tijdsspanne nam telkenmale een aanvang de dag na de verkiezingen en eindigde op de dag dat de eedaflegging van de nieuwe ministers plaatsgreep. Zowel de maatschappelijke ontzuilingsevolutie, de politieke geschiedenis in het algemeen, de transformaties bij de diverse dagbladen zelf als de eigenlijke gebeurtenissen tijdens de formaties werden in rekening gebracht om tot de beperkte keuze van drie periodes te komen: juni 1958, november-december 1985 en mei-juni 1995.

C. Artikelkeuze en analyse-eenheid

De editorialem en de informatieve artikels - interviews en vrije tribunes werden niet opgenomen - die inhoudelijk in rechtstreeks verband stonden met de regeringsvorming werden allen geanalyseerd. Omdat de editorialem in principe het duidelijkst de visie en politiek-ideologische lijn van de krant uitdrukken werden ze integraal geanalyseerd. De artikels werden enkel op kop en lead ontleed. De alinea fungeerde als analyse-eenheid. In totaal werden 838 artikels bestudeerd, 201 editorialem en 637 informatieve artikels.

D. Categorieënsysteem

Kern van de inhoudsanalyse was de actorenanalyse. In de eerste plaats werd een zo breed mogelijke, voor dit onderzoek relevante, (zuil)actoren- en themalijst opgesteld. Een gamma actoren, behorende tot de diverse zuilonderdelen, werd geselecteerd. In eerste instantie werd opgetekend welke (zuil)actoren aandacht kregen. Per alinea werd een actor slechts één keer genoteerd, wél werden - indien noodzakelijk - meerdere thema's opgetekend per analyse-eenheid, maximaal vijf.

Meer informatie werd verkregen met behulp van het categorieënsysteem van G. Pomper. Deze auteur ontwierp een systeem om de programma's van de Amerikaanse verkiezingsprogramma's te ontleden. Pomper onderscheidt een aantal goed- en afkeuringsvarianten die in dit artikel allen tezamen worden gepresenteerd. Verder is er een categorie 'weergeven van doelen' en 'formulieren van voorstellingen' en ten slotte is er de afdeling 'retoriek en feiten'. Laatstgenoemde afdelingen worden in dit artikel niet behandeld. Per actor werd steeds één keer een code toegekend. Voor voorbeelden ter verduidelijking van deze categorieën: zie het artikel van Pomper G., "If Elected, I Promise": American Party Platforms". In: *Midwest Journal of Political Science*, 11, 1967, p. 318-349.

E. Proefanalyse en codeervolgorde

Voordat de eigenlijke codeerwerkzaamheden van start gingen, werd een proefanalyse uitgevoerd om enerzijds het categorieënsysteem te testen en de actoren- en themalijsten bij te schaven en anderzijds om de codeertechniek zelf onder de knie te krijgen. Vervolgens werd de afgebakende berichtgeving, periode per periode, geanalyseerd. Er werd op gelet zeer regelmatig te wisselen van dagblad om een zo neutraal mogelijke houding te vrijwaren.

Summary: Pillarization and depillarization of the postwar Flemish newspaper press: a content analysis of cabinet formations.

During the postwar period, the Flemish press-scene changed fundamentally. Alongside further commercialization and concentration, a process of structural depoliticization or depillarization took place: (financial) links between parties and trade unions on the one hand and newspapers on the other disappeared. This article examines the impact of these structural transformations on the newspapers' content. We emphasize marks of (de)pillarization in Flemish newspapers during cabinet formations. In 1958, the press took undeniably sides in the battle between the pillars: information about the formation of the new cabinet formed the background for these fights. In 1981 most attention went to the cabinet formation itself. The pillarization of the content was however on a more latent level not neglectable. Compared to 1958 and 1981 the old alliances between press and ideological institutions were far less visible in the content of 1995's newspapers. Apparently the depillarization of the Flemish press-content is an ongoing, longlasting process.